

Nr 36

Utlåtande i anledning av motioner angående rättegångskostnader vid ingrepp enligt gruvlagen.

Tredje lagutskottet har behandlat två i riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 378 i första kammaren av herr *Osvald* och nr 452 i andra kammaren av herrar *Larsson* i Umeå och *Jönsson* i Ingemarsgården.

I motionerna, som är likalydande, yrkas »att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t om en översyn av nu gällande regler angående rättegångskostnader och deras fördelning vid ingrepp enligt gruvlagen».

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisar utskottet till motionen II: 452.

Till stöd för motionsyrkandet anföres följande.

Samerna i Sverige har fått vika undan för olika andra intressen: jordbrukskolonisation, gruvdrift, vattenutbyggnad m. m. Tidigare ersattes samerna icke för dessa markförluster. Numera lämnas ersättning. Den skadereglering som sker i vattenmål är den mest noggranna.

För närvarande pågår åtgärder för gruvdrift vid Stikkenjokk i Västerbottens län och i Svappavaara i Norrbottens län.

Redan instundande sommar skall en utmålsförrättning ske vid Stikkenjokk. Samerna har att vid denna förebringa utredning om skadorna på renskötseln med binäringar. Det är här fråga om intrång i enskild rätt. Ersättning för erforderlig juridisk och teknisk utredning utgår dock icke. Samerna får betala hela denna rättegångskostnad med egna medel. Detta utgör en markant avvikelse från vad som gäller i expropriationsmål och i vattenmål. Fullföljd av talan mot beslut vid utmålsförrättning sker i vissa frågor till kommerskollegium, som har ställning av motpart till samerna vid förrättningen beträffande Stikkenjokk. Till det sagda kommer, vad angår Stikkenjokk, att renskötseln redan vållats skada, som icke ersatts, genom en redan bruten väg och genom en sedan åtskillig tid tillbaka pågående malmundersökningsverksamhet. Vidare planeras ett nytt stort vägbygge rätt genom Vilhelmina södra lappbys vårbetesland, som hittills varit ostörda. Skadorna av vägen prövas i särskild ordning. Vissa skadeverkningar för samerna inom lappbyn prövas i vattenmålsväg, så beträffande en bro, som kan inverka menligt på flyttning svägar och fiske, samt beträffande utsläpp av anrikningvatten, som skadar fiske. Nämnade lappby är redan hårt drabbad av vattenregleringar, som bl. a. medför issvårigheter och risk för sammanblandning av renarna med andra byars renar, vilket medför stora olägenheter.

Sammanlagringen av dessa skador torde medföra en totalverkan som icke blir underkastad en samlad bedömning av någon instans enligt gällande ordning.

Beträffande Svappavaara råder liknande förhållanden. Här tillkommer ett järnvägsbygge, som kommer att vålla samerna mycket stora skador, vilka dock i viss mån kan förebyggas genom åtgärder. Äldre oreglerade skador på renskötseln med binäringar torde finnas även vid Svappavaara. Det är av vikt att samerna får praktiska möjligheter att verkligen bevaka sin talan gentemot gruvföretagen. I viss fall måste talan beträffande intrång genom sådana företag föras vid allmän domstol. Även här är reglerna om rättegångskostnad vida mera ogynnsamma än när det gäller expropriation.

Över motionerna har utskottet på sätt § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat utlåtanden från hovrätten för Övre Norrland, kammarkollegiet och kommerskollegium. På begäran av utskottet har yttranden över motionerna därjämte avgivits av Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Svenska gruvföreningen och Svenska samernas riksförbund. Till kommerskollegiums utlåtande har fogats yttranden från de fyra bergmästarämbetena.

Gällande rätt m. m.

Till belysande av föreliggande spørsmål lämnas inledningsvis en redogörelse för vissa bestämmelser om rättegångskostnad i 18 kap. rättegångsbalken den 18 juli 1942.

Enligt huvudregeln skall part, som tappar målet, ersätta motparten hans rättegångskostnad, om ej annat är stadgat (1 §). Angår målet rättsförhållande, som enligt lag ej må bestämmas annorledes än genom dom, må förordnas, att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad (2 §). Finnes den vinnande parten ha inlett rättegång, utan att motparten givit anledning därtill, eller har den vinnande parten eljest uppsåtligen eller genom försummelse föranlett onödig rättegång, skall han ersätta motparten hans rättegångskostnad eller ock, om omständigheterna föranleder därtill, vardera parten bära sin kostnad (3 § första stycket). Är i samma mål flera yrkanden och vinner parterna ömsom, skall vardera parten bära sin kostnad eller jämkad ersättning tilläggas endera, eller ock, såvitt kostnaderna för olika delar av målet kan särskiljas, ersättningsskyldigheten därefter bestämmas. Är vad parten tappat av allenast ringa betydelse, må han dock erhålla full ersättning för sin kostnad. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om parts yrkande bifalles allenast till en del (4 §). Har part genom att utebliva från rätten eller ej iakttaga föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning, som han insett eller bort inse sakna fog, eller annorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för motparten, är han skyldig ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras (6 §). Ersättning för rättegångskostnad skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande jämte arvode till ombud eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av

partens rätt. Ersättning skall också utgå för partens arbete och tidsspilla i anledning av rättegången (8 §). Fullföljes mål från lägre rätt, skall skyldigheten att ersätta rättegångskostnad i högre rätt bestämmas med hänsyn till rättegången därstädes (15 § första stycket).

Enhetliga bestämmelser saknas i svensk rätt beträffande sakägares rätt till ersättning för kostnader i samband med tvångsförvärv. En redogörelse härutinnan lämnas i utskottets utlåtande nr 19/1959, vartill utskottet får hänvisa. I det följande skall endast beröras de stadganden i ämnet som gäller enligt gruvlagen, uranlagen, vattenlagen, expropriationslagen och lagen om ersättning för mistad fiskerätt.

Rörande sakägares möjlighet att enligt gruvlagen den 3 juni 1938 erhålla ersättning för rättegångskostnad gäller i huvudsak följande.

Den som vill bearbeta en mineralfyndighet måste enligt 1 § i allmänhet förvärva rätt därtill genom inmutning. Inmutning sökes hos vederbörande bergmästare (6 §). Vid bifall till inmutningsansökan har bergmästaren att utfärda mutsedel för sökanden (inmutaren), som därefter äger anställa undersökningsarbete å inmutbara mineral inom det område, inmutat område, som anvisas i mutsedeln (2 §). Undersökningsarbetet får endast bestå i sådana åtgärder som erfordras för att ådagalägga, att inom inmutningsområdet förekommer fyndighet av inmutningsbart mineral samt för att vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och brytvärdhet. Inmutaren äger vidare bl. a. begagna eller anlägga väg till och inom det inmutade området (13 §). För begagnande av mark, som tagits i anspråk enligt 13 § skall inmutaren till jordägaren utge full ersättning i årlig avgift. Inmutaren skall också ersätta skada som marken kan ha tagit för framtiden. Då eljest av undersökningsarbetet förorsakas förlust, skada eller intrång, skall full ersättning givas därför (17 §).

Lagstiftaren har i första hand räknat med att överenskommelse om ersättningen skall kunna träffas mellan parterna. Sämjas de emellertid icke om beloppet av årlig avgift eller annan ersättning, som skall utgå enligt 17 §, äger jämlikt 18 § 1 mom. den som fordrar ersättning påkalla att densamma bestämmas av skiljemän. Beträffande sådan tvist äger då vad i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän stadgas motsvarande tillämpning, med iakttagande dock av de särskilda föreskrifter som lämnas i 18 §. Skiljedomskostnaderna, varmed förstås såväl skiljemännens ersättning som kostnadsersättning åt part, skall sålunda gäldas av den som skiljemännen prövar därtill skyldig men sådan skyldighet får ej åläggas den ersättningsberättigade, om han ej uppenbarligen påkallat förfarandet utan skäl. Talan mot skiljemännens dom kan enligt bestämmelserna i lagen om skiljemän i princip ej fullföljas till allmän domstol. Undantagen är i huvudsak av formell art. Vill den som fordrar ersättning, hellre än att låta tvisten avgöras av skiljemän, draga densamma under domstols prövning, står det honom öppet. I sådant fall blir alltså 18 kap. rättegångsbalken tillämpligt i

1* — *Bihang till riksdagens protokoll 1963. 9 saml. 3 avd. Nr 36*

frågan om rättegångskostnader. Har då utmålsförrättning hålles tvist om ersättning icke hänskjutits till avgörande av skiljemän eller domstol, skall frågan, där ej parterna kan enas om ersättningen, avgöras av förrättningsmännen i den ordning som stadgas i 38 § (18 § 2 mom.).

Sedan undersökningsarbetet avslutats och senast inom den för sådant arbete föreskrivna treårsfristen kan inmutaren hos bergmästaren begära avskiljande av ett visst område för gruvbrytningens bedrivande, s. k. utmål. Frågan härom prövas vid utmålsförrättning. Bergmästaren skall vid denna förrättning biträdas av två gode män, som utses av honom bland dem som i orten är valda till gode män vid lantmåteriförrättning. Där ej annorlunda föreskrives i gruvlagen, ankommer det likväl på bergmästaren ensam att avgöra till förrättningen hörande frågor (26 §). Sökanden äger själv bestämman hur stort utrymme inom utmålet han vill taga i anspråk för arbete ovan jord (33 §). Utanför utmålet äger sökanden vid förrättningen få sig anvisad nödig mark för upplagsplats, byggnad, väg m. m. (34 §).

Annan än gruvinnehavaren tillhörig mark inom utmålet, som tages i anspråk för arbetet ovan jord, skall lösas av denne (36 §). Jämväl mark som enligt 34 § upplåtes utom utmålet skall, om den helt tages i anspråk för avsett ändamål eller lider synnerligt men av upplåtelsen, lösas. I annat fall skall för den utom utmålet upplåtna marken ersättning utgå för skada och intrång. Skall en del av fastighet avstås och lider därigenom eller genom markens begagnande för gruvdriften en återstående del av fastigheten synnerligt men, skall jämväl denna del lösas, om ägaren begär det. Uppkommer eljest skada eller intrång på återstod av fastighet, skall ersättning givas härför. Jämväl innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten kan vara berättigad till ersättning, om rätten går förlorad eller intrång förorsakas till följd av utmålsläggningen. Då till följd av utmålsläggningen förorsakas annan skada eller förlust än nu nämnts, skall också sådan skada eller förlust ersättas. Lösen och annan ersättning skall enligt 37 § bestämmas i penningar att utgå på en gång, särskilt för varje sakägare. 50 procents förhöjning utgår. Sämjas ej parterna om lösen eller annan ersättning, skall denna bestämmas av bergmästaren med gode män (38 §). Uppstår efter utmålsförrättnings avslutande skada eller intrång, som ej förutsetts vid förrättningen, kan särskild talan härom föras vid domstol (39 §).

Är någon missnöjd med åtgärd eller beslut under utmålsförrättning i fråga som avser 1) huruvida de i 2 § tredje stycket angivna förutsättningarna för erhållande av utmål är uppfyllda, 2) huruvida det anvisade utmålet erhållit den storlek, form eller sträckning som betingas av fyndighetens sträckning och gruvdriftens behov, eller 3) anvisande av mark utanför utmålet enligt 34 §, äger han däröver anföra besvär hos kommerskollegium (41 § 1 mom.). Är någon missnöjd med åtgärd eller beslut vid utmålsförrättningen i annan fråga än som nämnts i 1 mom. — t. ex. ersättningsfråga

— har han vid äventyr av talans förlust att instämna sin talan till allmän domstol inom ett år från förrättningens avslutande (41 § 2 mom.).

Enligt 21 § 4 mom. skall sökanden gälda kostnaderna för utmålsförrättningen. Såsom framgår av ordalagen innefattar de kostnader som avses i 4 mom. ej ersättning för sakägares inställelser och biträdeskostnader (Digman, Svensk gruvrätt 1953 s. 179). Frågan om ersättning till markägare och dennes biträde för inställelse vid förrättning om ianspråktagande av mark utom utmål enligt 34 § har prövats i ett i regeringsrättens årsbok 1941 H 50 refererat fall. Härvid gjorde kommerskollegium och regeringsrätten ej ändring i förrättningsmannens beslut, varigenom denne förklarar sig sakna befogenhet att utdöma ersättning för markägares kostnader i målet.

Slutligen må nämnas att tvist om sådan avgäld till jordägare som avses i 53 § skall lösas i den ordning som stadgas i 18 §.

Bestämmelser om domstolar och rättegången i vattenmål återfinnes huvudsakligen i 11 kap. vattenlagen den 28 juni 1918. I kapitlets 1 § utsäges därjämte, att därutinnan skall gälla i allt, varom ej i vattenlagen eller annan författning är särskilt stadgat, vad i fråga om allmän domstol är föreskrivet, där det är tillämpligt. I detta lagrum åsyftade särbestämmelser finnes bl. a. beträffande rättegångskostnaderna. Sålunda gäller enligt 11 kap. 65 § beträffande ansökningsmål i princip att sökanden, ändå att hans talan bifalles, skall åläggas att gottgöra motpart sådana kostnader å målet, som provas ha varit nödiga för tillvaratagande av hans rätt. Härvid har i praxis (NJA 1960 s. 55) kostnad, föranledd av det administrativa förfarande som avses i kungörelsen den 24 april 1953 angående förberedelse av vissa företag enligt vattenlagen, ansetts utgöra ersättningsgill rättegångskostnad. Genom 11 kap. 65 § andra stycket erbjödes möjlighet att ålägga svarandepart som genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad, att gottgöra sökanden därav föranledda utgifter.

Beträffande kostnaderna i högre rätt gäller såvitt angår mål om bestämmande av ersättning för rätt att jämlikt 1 kap. 14 § vattenlagen taga strömfäll i anspråk ävensom mål om byggande i vatten, vattenreglering och vattentäkt enligt 11 kap. 106 § sista stycket och 108 § att, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, sökanden alltid själv skall vidkännas sina kostnader i den högre rätten, så ock kostnad som åsamkas motpart genom att sökanden fullföljt talan.

I fråga om vissa ansökningsmål gäller avvikande regler. Avser sådant mål företag enligt 5 eller 6 kap. vattenlagen (allmän farled respektive allmän flottled) är sakägare icke berättigad till gottgörelse för rättegångskostnad vid vattendomstol i annat fall än då han måst vidkännas kostnad för tillvaratagande av sin rätt till skadeersättning i målet. Gäller målet företag enligt 7 eller 8 kap. (torrläggnings- respektive avloppsföretag) skall vad som i

10 kap. 79 § tredje stycket är stadgat beträffande syneförrättning äga motsvarande tillämpning.

I detta hänseende gäller att delägare icke är berättigad till ersättning för sin talans bevakande vid syneförrättningen. Har annan sakägare måst vidkännas särskild kostnad för tillvaratagande av sin rätt till skadeersättning i målet eller eljest för bevakande av sin rätt, skall i utlåtandet tillerkännas honom skälig gottgörelse därför. I fråga om företag enligt 8 kap. är sakägare, som fört talan allenast med hänsyn till befarad olägenhet genom förening, berättigad till gottgörelse som nu sagts endast såframt sökanden påfordrat fastställande av ersättning till honom för olägenheten eller det eljest varit av betydelse för sakägaren att i ärendet bevaka sin rätt.

Då syneförrättning i s. k. underställningsmål bringas under vattendomstols prövning, gäller beträffande rättegångskostnaden enligt 11 kap. 93 § vattenlagen bestämmelsen i 10 kap. 79 § motsvarande tillämpning. I fråga om kostnad, som i underställningsmål föranledes av anförda besvär, eller kostnad i besvärsmål, skall vattendomstolen jämlikt förstnämnda lagrum pröva »efter ty med hänsyn till föreliggande omständigheter finnes skäligt», om klaganden bör gottgöra motparterna deras kostnad eller, där besvären bifalles, klaganden bör få ersättning för sin kostnad. Vad i 65 § andra stycket stadgas om skyldighet för part i ansökningsmål att gälda kostnader, som han genom obefogad invändning eller annorledes föranlett, äger enligt föreskrift i 11 kap. 93 § motsvarande tillämpning i besvär- och underställningsmål.

Vad slutligen angår kostnaderna i högre rätt är i samtliga fall, utom de i 11 kap. 106 § angivna, bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken att tillämpa.

Vid tvångsförvärv enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation inledes förfarandet genom ansökan hos Konungen om rätt till expropriation. Då sådan rätt blivit sökt, skall tillfälle lämnas berörda fastigheters ägare och innehavare ävensom annan, som kan lida men av expropriationen, att framställa erinringar mot ansökningsingen. Därefter fastställer Kungl. Maj:t i statsrådet rätten till expropriation och expropriationens omfattning. Bestämmelser rörande detta inledande administrativa förfarande lämnas i 1—5 §§.

I expropriationstillstånd skall Kungl. Maj:t utsätta den tid, inom vilken den som erhållit expropriationsrätt skall fullfölja frågan genom stämningsansökan till domstol (5 § sista stycket). I fråga om rättegångskostnad i expropriationsmål gäller enligt 67 § att den exproprierande är pliktig att, i den mån ej annat föranledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, ersätta motparten hans kostnader i expropriationsmålet, vid expropriationsersättningens fördelning och eljest i anledning av expropriationen. I praxis har sakägare icke ansetts berättigad till ersättning för utgifter som

föranletts av ärendets behandling hos Kungl. Maj:t i vidare mån än såvitt angår utredning rörande frågor som förelegat till bedömande i det följande förfarandet (NJA 1942 s. 727). Såsom framgår av bl. a. andra lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 34 år 1949 är sakägare till följd av 67 § i princip berättigad till ersättning för kostnader i högre rätt. Anmärkas må att 1959 års riksdag på hemställan av tredje lagutskottet (utl. 19/1959) anhållit om översyn av expropriationslagens bestämmelser om rättegångskostnad, varvid en modifiering av sakägares rätt till kostnadsersättning i överrätt i anslutning till bestämmelserna i 1950 års lag om ersättning för mistad fiskerätt ansetts påkallad. Frågan härom omfattas av expropriationsutredningens uppdrag.

Enligt lagen den 1 december 1950 om ersättning för mistad fiskerätt prövas mål om sådan ersättning i första instans av fiskevärderingsnämnd (2 §). Angående förfarandet hos nämnden i ersättningsmål skall tillämpas vad som är stadgat i fråga om allmän domstol och rättegången i tvistemål, med avvikelse dock bl. a. beträffande rättegångskostnad. I detta hänseende gäller att kronan, i den mån ej annat föranledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, skall ersätta sökanden hans kostnader å målet vid nämnden (4 §). Talan mot nämndens dom eller beslut fullföljes till hovrätt. Där ej annat föranledes av nyssnämnda bestämmelser i rättegångsbalken, skall kronan städse själv vidkännas sina kostnader i hovrätten, så ock kostnad som åsamkas motpart genom att kronan fullföljt talan. Motsvarande bestämmelser gäller beträffande rättegångskostnader i högsta domstolen (6 §). På grund av bestämmelser i lagen kan såväl nämnden som högre rätt förordna att förskott skall utgå i avräkning på ersättning för de rättegångskostnader som slutligen kan komma att fastställas.

Såsom framgår av utskottets utlåtande nr 21 år 1961 överväges frågan om kostnadsersättning i förvaltningsförfarandet f. n. av besvärssakkunniga.

Remissyttrandena

Bland remissinstanserna har delade meningar yppats rörande behovet av den ifrågasatta lagändringen. Motionärernas yrkande biträdes sålunda av *hovrätten för Övre Norrland*, *kommerskollegium*, *RLF* samt *Svenska samernas riksförbund*. Motionsyrkandet avstyrkes av *bergmästarämbetena* och *Svenska gruvföreningen* samt — mindre bestämt — av *kammarkollegiet*.

Hovrätten för Övre Norrland konstaterar att ersättningsfrågor vid ingrepp enligt gruvlagen kan avgöras av skiljemän, av förrättningsmän vid utmålsförrättning eller därmed jämförlig förrättning, eller av allmän domstol. Rörande sakägares möjlighet att i de olika fallen erhålla ersättning för kostnader anför hovrätten följande.

Vid ersättningsfrågans avgörande av skiljemän gäller i kostnadshänseende enligt 18 § gruvlagen, såsom tidigare nämnts, att skiljedomskostnaderna skola gäldas av den som skiljemännen pröva skyldig därtill. Med skiljedomskostnad avses här liksom i lagen om skiljemän såväl ersättningen åt skiljemännen som partens kostnader för förberedande och utförande av sin talan. Lagrummets ordalydelse torde icke lägga hinder i vägen för att tillerkänna den ersättningskrävande gottgörelse för kostnader, även om hans talan i huvudsaken helt eller delvis ogillas. Skyldighet för den ersättningskrävande att ersätta motpartens kostnader kan som redan nämnts komma i fråga endast om han befinnes ha påkallat förfarandet utan skäl. Förevarande reglering måste enligt hovrättens mening anses tillfredsställande.

Vad angår kostnaderna vid utmålsförrättning innehåller gruvlagen icke andra bestämmelser än följande i 21 § 4 mom. upptagna stadgande: »Kostnaderna för utmålsförrättning, kungörelsekostnaden däri inbegripen, skola gäldas av sökanden; och vare denne pliktig att, där bergmästaren det fordrar, förskjuta desamma.» Redan av stadgandets ordalydelse torde framgå att det icke är tillämpligt å sakägares kostnad för talan som föres vid förrättningen. I enlighet härmed synes den uppfattningen ha blivit rådande i praxis, att kostnadsersättning icke kan tillerkännas sakägare vid utmålsförrättning. — — — förrättning för inlösen av vissa områden utanför utmål yrkat ersättning för sina kostnader med anledning av förrättningen. Förrättningsmännen förklarade sig sakna befogenhet att utdöma någon ersättning för kostnader å målet. Talan fullföljdes till kommerskollegium och därefter till regeringsrätten. Ingen av dessa instanser fann skäl göra ändring i förrättningsmännens ifrågavarande beslut.

Det torde således kunna fastslås, att möjlighet för närvarande saknas för sakägare att erhålla gottgörelse för kostnader med anledning av talan vid utmålsförrättning eller därmed jämställd förrättning. Det undandrar sig hovrättens bedömande i vilken utsträckning kostnader av någon betydelse uppkomma för sådan talan. I princip måste det emellertid enligt hovrättens mening anses mindre tilltalande att den mot vilken ett tvångsförfarande av nämnd art företages icke kan erhålla ersättning för kostnaderna för sin talan. Särskilt vid jämförelse med den reglering motsvarande spörsmål erhållit i 67 § expropriationslagen, framstår gruvlagens ståndpunkt som otillfredsställande.

Vad slutligen angår de fall i vilka ersättningstalan föres vid allmän domstol, bliva reglerna om rättegångskostnad i 18 kap. rättegångsbalken tillämpliga. Detta innebär i huvudsak att den ersättningskrävande erhåller gottgörelse för rättegångskostnader endast under förutsättning att hans talan helt eller till icke obetydlig del bifalles. Även i dessa fall är således den ersättningskrävande sämre ställd i fråga om möjligheterna till kostnadsgottgörelse än om ersättningen skolat bestämmas enligt expropriationslagen. Emellertid kunna olägenheterna härav i viss utsträckning elimineras genom att part, om förutsättningarna härför i övrigt äro för handen, kan erhålla fri rättegång. För övrigt synas dessa spörsmål icke äga särskilt stor praktisk betydelse. Hovrätten har från Västerbottens västra domsaga, Västerbottens norra domsaga och Gällivare domsaga infordrat uppgift om antalet under tioårsperioden 1953—1962 därstädes handlagda mål, vari talan förts om ersättning för skada eller intrång, som uppstått efter utmålsförrättning. Det har därvid visat sig att dylikt mål icke förekommit i någon av dessa domsagor under den angivna perioden. Ej heller i hovrätten har under nämnda tidrymd förekommit något sådant mål. Icke desto mindre kunna givetvis

fall inträffa, i vilka gällande regler skulle giva ett för den ersättningskrävande sämre resultat, än som skulle ha blivit fallet vid tillämpning av expropriationslagen, och en sådan skillnad synes icke sakligt motiverad.

Kommerskollegium finner ej särskilt starka skäl föreligga för bifall till den av motionärerna begärda översynen men förklarar sig icke vilja motsätta sig att frågan närmare undersökes, därest så skulle anses angeläget. Utredningen hör enligt kollegiums mening ske i ett större sammanhang, berörande det administrativa förfarandet över huvud, och lämpligen verkställas av besvärssakkunniga. Till stöd för sitt ställningstagande anför kommerskollegium följande.

Såsom motionärerna framhållit saknar gruvlagen bestämmelse som berättigar part att få ersättning för de kostnader han haft i samband med förrättning enligt gruvlagen. Av praxis framgår att frånvaron av dylik bestämmelse också ansetts utgöra hinder för att gottgörelse av detta slag utgår till part (jfr RÅ 1941 H 50). Denna ståndpunkt ansluter sig till den i vårt land gällande huvudregeln, att part i ett förvaltningsärende själv får stå för sina kostnader. Detta torde i sin tur sammanhänga med uppfattningen, att parts utgifter i sådana ärenden vanligen äro förhållandevis små. De stadganden av motsatt innebörd, som gälla t. ex. i expropriations- och vattenmål, äro att betrakta som undantag från huvudregeln och dessa stadganden grunda sig uppenbarligen på den omständigheten att i dylika mål kostnaderna lätt kunna bli avsevärda.

Gruvlagen bygger på den principiella förutsättningen att gruvinnehavare skall gottgöra envar sakägare som lider skada genom gruvverksamheten. Närmare bestämmelser härom återfinnas under 36—39 §§. Av dessa lagrum framgår att sådana skador som kunna förutses uppkomma till följd av en utmålsläggning skola uppskattas vid utmålsförrättningen samt ersättas i enlighet med parternas åsämjande eller — i händelse av tvist — enligt förrättningsmännens beslut. Erfarenheten visar att utredning, avseende redan vid utmålsförrättningen förutsedda skador, vanligen icke åsamka gruvinnehavarens motpart nämnvärda kostnader. För övrigt torde ofta gruvinnehavaren av billighetsskäl frivilligt gottgöra motparten dennes kostnader i anledning av utmålsförrättning. — Det ligger i sakens natur, att gruvdrift kan komma att föranleda åtskilliga skador vilkas omfattning icke kan förutses redan vid utmålsförrättningen. I dessa fall gäller regeln att talan om ersättning för uppkommen skada skall anhängiggöras vid allmän domstol, i vilka fall sålunda gängse bestämmelser om rätt att få ersättning för rättegångskostnader tillämpas. En sådan talan torde i många fall kunna grundas på 39 § gruvlagen och i andra fall på allmänt gällande rättsprinciper om skyldighet för den som åsamkar annan skada att gottgöra denne för skadan.

Bergmästarämbetet i västra distriktet vitsordar att gruvlagens regler om parternas processkostnader är betydligt oförmånligare för jordägaren/nyttjanderättshavaren än motsvarande bestämmelser i expropriationslagen. Hän-syn måste dock enligt ämbetet tagas till objektens storleksordning. På utmålsstadiet är sålunda endast fråga om relativt små belopp och värderingarna följer i regel fasta normer. Ämbetet anser att de verkligt stora skadeståndsfrågorna först därefter aktualiseras genom exempelvis utsläpp av avloppsvatten samt vägbyggen. Beträffande sådana skadeståndsfrågor gäller

dels 39 § gruvlagen och dels allmän lag, varvid enligt ämbetets mening 39 § gruvlagen endast undantagsvis är tillämplig. I båda fallen kommer emellertid frågan om rättegångskostnadernas fördelning att avgöras av domstol. Motionärernas begäran om översyn av hithörande bestämmelser anses därför förfelad. Ämbetet antyder avslutningsvis att motionernas syfte skulle kunna tillgodoses genom en föreskrift att sådan ersättningstalan som avses i 39 § gruvlagen skall föras vid expropriationsdomstol.

RLF framhåller att de av motionärerna behandlade frågorna har allmän betydelse och således ej enbart berör samernas intressen. *RLF* förklarar att förbundet under de senaste åren genom sin juridiska avdelning biträtt vid ett antal förrättningar enligt gruvlagen. Det har därvid visat sig att frågor om ersättning för avstådd mark och intrång i olika avseenden medfört behov av juridiskt och tekniskt biträde på markägarsidan. Enligt förbundets mening kan det ej råda någon tvekan om att i fråga om rättegångskostnaderna samma regler bör gälla i gruvlagen som i expropriationslagen eller vattenlagen.

Svenska samernas riksförbund har med sitt yttrande över motionerna överlämnat och åberopat *dels* underdånigt yttrande angående betänkanDET »Malmen i Norrbotten» samt — till ytterligare belysande av frågan om samernas rätt till land och vatten — *dels* avskrift av Kungl. brev till kammarkollegiet den 15 november 1825 och *dels* docenten Erik Bylunds uppsats i ämnet. Förbundet har därjämte inkommit med yttrande över kammarkollegiets i förevarande ärende avgivna utlåtande. Förbundet finner gällande ordning medföra oskäligen och orimligen konsekvenser för samerna. Enligt förbundet har samerna rätt att kräva en judiciell förprövning av prospektering och gruvdrift, liknande den i vattenmål förekommande förprövningen, och utbetalning av ersättning, innan skada får ske. Vidare bör ersättning till sakägare för rättegångskostnad generellt utgå vid ingrepp enligt gruvlagen. I yttrandet anföres vidare.

I fråga om renskötseln finns särskilt stor anledning att ha förundersökningsförfarande beträffande skadorna liknande det som är obligatoriskt i vattenmål. Det är icke tillfredsställande att samerna lämnas att själva bära utredningsbördan. Ur samernas synpunkt är det av mindre intresse om den skada de lider vållas av gruvföretag och vad därmed följer eller av vattenkraftutbyggnad eller annan expropriation.

Samerna anser, att deras enskilda rätt bör visas samma respekt och behandlas på samma sätt i dessa olika situationer. Samerna får otvivelaktigt icke samma nytta av utbyggnaden av vattenkraft och malmtillgångar som majoritetsbefolkningen. De kan därför kräva stor hänsyn för sina synpunkter och sina krav på en tillfredsställande judiciell behandling.

Enligt *Svenska gruvföreningens* uppfattning föreligger icke tillräckligt bärande sakskaL för att motivera den ifrågasatta lagändringen. Vid utmålsförrättning och lösen av mark enligt gruvlagen har sökanden nämligen att ingiva utredning som underlag för sin ansökan. I den mån sakägarna önskar vidare teknisk och juridisk utredning ombesörjes denna enligt gruvföreningen för samernas vidkommande av lappfogdarna och länsstyrelserna.

Kammarkollegiet konstaterar att motionärerna helt stöder sig på de olägenheter som de renskötande lapparna antages få av blivande gruvdrift vid Stikkenjokk och Svappavaara. Kollegiet tar därför till närmare granskning upp frågan, huruvida den förordade reformen är påkallad för tillgodoseende av lapparnas rätt och intressen. Härom anföres följande.

Därest mark, som hittills varit tillgänglig för rensköttsel, av en eller annan orsak måste undandragas rennäringsringen, utgör detta enligt svensk rätt icke i första hand intrång i viss lappby eller vissa renskötande lappar tillkommande enskilda rättigheter utan en skada å näringen som sådan, för vilken skada ersättning, därest sådan skall utgå, tillföres statens lappfond. Det är då självklart att renskötseins intressen bevakas av lappväsendets befattningshavare eller av kammarkollegiet, vare sig undantagandet av mark sker med tillämpning av 5 § renbeteslagen eller jämlikt tvångsregler i speciallagstiftning. Men även frågor om anläggande av nya flyttningsleder, anbringande av stängsel eller andra tekniska hjälpmedel samt utförande av eljest tänkbara skadeförebyggande åtgärder äro föremål för lappväsendets och kammarkollegiets utredning och processuella verksamhet. Väl kunna de renskötande lapparna ha att vid förrättning enligt gruvlagen på egen bekostnad tillvarata egna rättigheter. Kammarkollegiet tror sig dock våga påstå att knappast någon sakägarekategori är så gynnad som de renskötande lapparna i fråga om kostnadsfria utredningar och kostnadsfri bevakning av näringens intressen.

Kammarkollegiet erinrar om att förfarande, som innebär tvångsförfoganden över mark, oftast inledes av ett administrativt skede som efterföljes eller kan efterföljas av domstolsprövning. I gällande rätt finnes en tämligen stor variation i kostnadsreglerna. För sakägare torde enligt kollegiets uppfattning vattenlagen vara den gynnsammaste i nämnt hänseende medan exempelvis gruvlagen och lagen om allmänna vägar är väsentligt snävare gentemot sakägare. Kollegiet framhåller i anslutning härtill att det berörda förhållandet sedan någon tid är föremål för utredning av besvärssakkunniga, vars slutbetänkande väntas föreligga detta år. Enligt vad i yttrandet uppgives är för kollegiet icke känt att nuvarande kostnadsersättningsregler i gruvlagen skulle för sakägare i allmänhet medföra sådan svårighet, att med principiell omprövning av desamma ej kan anstå till dess besvärssakkunniga slutredovisat sina överväganden.

Motionärernas uttalande, att renskötseins vid Stikkenjokk genom ett vägbygge vållats skada som icke ersatts, bemötes av *bergmästaren i södra distriktet*, som tjänstgjorde såsom förrättningsman vid utmålsförrättningen i Stikkenjokk. Bergmästaren anför.

Vid förrättningen, som avslutades i Klimpfjälls by, närvaro även flera representanter för samerna. Det diskuterades då de arbeten som utförts inom Stekenjokkfältet ävensom den ca 30 km långa, rätt provisoriska väg, som av SGU brutits mellan Klimpfjälls by och Stekenjokkfyndigheten. Samerna hävdade att vägen dragits över de bästa betesmarkerna, och att den ävenledes gick genom den trakt, där kalvningen brukade försiggå. Genom trafiken på vägen — ca 1 bil per dag vid denna tidpunkt — stördes kalvningen och stort men åstadkoms. Man begärde alltså nu ersättning för dessa olägen-

heter, men någon summa kunde ej preciseras. Efter en längre diskussion, där gode männen bl. a. framhöll fördelen med vägen ur handelssynpunkt ävensom att den vid minst ett tillfälle varit till fromma, då en sjuk same per bil kunnat fraktas till läkare, överenskomts att fördelar och nackdelar kunde uppväga varandra och frågan om ersättning avskrivs *betr. de arbeten som dittills utförts.*

Offentlig utredning

Kungl. Maj:t har den 28 juni 1963 bemyndigat chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga med uppdrag att verkställa en allmän översyn av gruvlagstiftningen. I direktiven erinras bl. a. om att malmutredningen för Norrbotten i sitt betänkande (SOU 1963:36) framhållit att nuvarande gruvrätt med dess nära nog automatiskt verkande regler icke torde inrymma möjligheter att vid malmexploatering alltid åstadkomma avvägningar, som i skälig mån tillgodoser andra betydelsefulla samhällsintressen än gruvnäringens. Enligt utredningens mening, anföres vidare, är det otvivelaktigt av vikt att naturvårds-, kulturvårds- och vattenvårdssynpunkter blir beaktade vid exploateringen och att en rimlig avvägning mellan gruvnäringens intressen, å ena, och fastighetsbildnings- och planintressena, å andra sidan, kan komma till stånd. Även samernas intresse av att rennäringskrav blir beaktade kan, enligt vad i direktiven uttalas, nämnas i detta sammanhang.

Utskottet

I motionerna hemställes om översyn av gällande regler angående rättegångskostnader och deras fördelning vid ingrepp enligt gruvlagen.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har Kungl. Maj:t nyligen bemyndigat chefen för justitiedepartementet att tillkalla sakkunniga med uppdrag att verkställa en allmän översyn av gruvlagstiftningen. Då den väckta frågan således omfattas av utredningens uppdrag, synes något riksdagens uttalande i anledning av motionerna icke erfordras.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 378 och II: 452, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 oktober 1963

På tredje lagutskottets vägnar:
ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Alexanderson, Göran Karlsson,* Ebbe Ohlsson, Kristiansson, Georg Carlsson, Åkesson,* Erik Jansson och Wirmark;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp,* Wachtmeister, fru Torbrink,* herrar Johansson i Öckerö,* Sundelin,* Mattsson och Tobé.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.